

HELSINŠKI ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS IN SERBIA
Srbija, 11000 Beograd, Rige od Fere 20, tel/fax: (+381 11) 3032408, 2639437,
2626686, e-mail: office@helsinki.org.rs, <http://www.helsinki.org.rs>

Izabela Kisić

i Slavija Seška Stanojlović

Mediji u postoktobarskoj Srbiji

Mediji u vreme vladavine Slobodana Milosevica bili su instrument politike čija je osnovna funkcija bila opravdanje velikosrpskog projekta i rata u bivšoj Jugoslaviji do koga je taj projekat doveo. Očekivanja da će se to promeniti nakon petooktobarskih promena nisu se ispunila. Mediji nisu odgovorili na kontroverze srpske tranzicije već su postali deo tih kontroverzi i doprineli daljem zbunjivanju građana. Konfuzija je bila proizvod nedostatka političkog konsezsusa oko novog sistema vrednosti i raskida sa Miloševićevim nasleđem.

Za desničarsku radikalizaciju srbijanskog društva i ogroman uspon Srpske radikalne stranke veliki deo odgovornosti snose i mediji. Pokazalo se da promena zakonske regulative u oblasti medija nije dovoljna da se promeni i matrica izveštavanja. Većina zakona doneta je pod pritskom međunarodne zajednice i većim delom usklađena sa međunarodnim standardima. Intervencionizam međunarodne zajednice svodio se upravo na zakonsku regulativu dok u sva druga pitanja vezana za medijsku etiku ili sistem vrednosti ostavljana domaćoj stručnoj javnosti koja se pokazala nedovoljno snažnom da se suoči sa tim problemima.

Pitanja na kojima su se prelamala dva sistema vrednosti, odnosno podela na reformiste\antireformiste i preko kojih bi se pokazala ključna razlikla u odnosu na Miloševićev režim su Haški tribunal i suđenje optuženima za ratne zločine, rešavanje kosovskog statusa, odnos prema susedima, pitanje decnralizacije (pre svega odnos prema autonomiji Vojvodine), manjine, odnos prema nevladinim organizacijama i civilnom društvu. Kao posebno pitanje iskristalisao se i odnos prema reformskom nasleđu Zorana Đinđića što se u medijima posebno prelamalo preko praćenja suđenja premijerovim ubicama i medijskog linča njegovih najblizih saradnika.

U trenutku kada su u Srbiji stoverni uslovi za veće medijske slobode buknuo je tržište tabloida koji su objavljivali informacije i proizvodili medijske afere iza kojih su stajale političke interesne grupe i domaći tajkuni i koje su bile usmerene protiv reformi. Ovi tabloidi nametali su „svoje teme“ i drugim medijima, ostvarujući ogroman uticaj na javno mnjenje. Malobrojni nezavisni mediji, koji su svoj ugled gradili u Miloševićevo vreme kao nezavisna i antiratna glasila, nisu uspeli da izgrade novi identitet i odgovore na nove izazove. Saterani u ćorsokak pred najezdom tabloida na tržištu, mnogi od njih su bili prinuđeni da se bave pitanjima koja su tabloidi nametali. Medijska alternativa bačena je na margine društva i izgubila je prosvetiteljsku ulogu koju je imala u vreme Miloševićevog režima.

Tabloidno novinarstvo, u postoktobarskoj Srbiji zauzima tako značajno mesto jer direktno zadire u političku sferu i snažna je podrška desničarskim i antireformskim snagama. Ono prija javnom mnjenju, gotovo dve decenije indoktriniranom nacionalizmom i strahom od Zapada i Evrope koje je iz ratova u bivšoj Jugoslaviji izašlo potpuno osiromašeno i poraženo. (Glavna tema je uvek neki politički skandal, dok pornografski sadržaji, brutalne priče iz crne hronike sa detaljima svirepih ubistava, kič u kulturi imaju funkciju da privuku što širu publiku.) Tabloidi su prvi koji plasiraju političke skandale i afere¹ bez ozbiljne argumentacije, a onda ih preuzimaju „ozbiljni“ mediji koji u to unose komentare analitičara naklonjenih određenoj političkoj opciji i spin doktora dajući ozbiljnost celoj stvari. Tu je pre svih, prednjačio *NIN*, tradicionalni srpski nedeljnik koji je imao jednu od ključnih uloga u vreme uspona Slobodana Miloševića. U jednom periodu to postoje i dnevni list *Politika* koju, ne dugo nakon Đinđićevog ubistva preuzimaju desničari.

Međutim, ni liberalni listovi nisu uspeli da izbegnu zamku tabloidnog novinarstva. Tabloidni karakter počeli su da dobijaju i ozbiljni dnevni i nedeljni listovi, pre svega u izboru sagovornika i tema i osnovnoj orijentaciji prema određenim događajima, procesima i pitanjima, a jedina razlika je obično samo u stilu pisanja i rečniku. Odgovornost ovih ozbiljnih dnevnika i nedeljnika je daleko veća od tabloida, s obzirom na uticaj koji imaju na one koji utiču na formiranje javnog mnjenja. Sve manje se pisalo o ozbiljnim pitanjima reforme, a sve više o aferama iz žute štampe. Predstavnici reformske struje morali su da se koncentrišu na te napade i da se stalno brane, ne

¹ Većina tih afera postojala je samo u medijima i bila je u funkciji rušenja reputacije protivnika. Malo je bilo ozbiljnih medijskih optužbi protiv reformske vlade Zorana Đinđića zbog kojih je podignuta optužnica. Efekat u javnost bi bio, međutim, postignut i bez postojanja ikakvih dokaza o aferi.

dobijajući prostor za druge teme. U medijima je praktično sprečen dijalog o važnim pitanjima za tranziciju srbijanskog društva.

Vlasništvo nad medijima je netransparentno. Prema istraživanju Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS), mejnstrim medije u Srbiji danas drže Miloševićevi ljudi: “Najznačajnije medije u Srbiji poseduju domaći biznismeni i tajkuni, delom su u nešto manjoj meri na tržištu prisutne strane kompanije (nemački *WAZ*, švajcarski *Ringier*, američki *News corporation*), ali je karakteristično da državne strukture i dalje imaju veliku zastupljenost u pogledu direktnog vlasništva u medijima. (...) Od ukupno dvadeset posmatranih medija u Srbiji (radio i tv stanice s nacionalnim pokrivanjem, dnevni listovi) čak njih 12 je u vlasništvu domaćih biznismena, od kojih se za većinu njih može tvrditi da su u pitanju srpski tajkuni, tj. ljudi koji su do ‘prvog miliona’ došli zahvaljujući bliskosti s Miloševićevim režimom”². Prema podacima NUNS, samo su dva štampana medija u potpunom vlasništvu multinacionalnih medijskih kompanija (*Blic* i *24 sata* su u vlasništvu švajcarskog *Ringiera*). Državne strukture u najstarijem dnevnom listu *Politika* poseduju gotovo polovinu akcija. Što se tiče najtiražnijeg dnevnog lista, *Večernje novosti* – Republika Srbija kontroliše 29,5 odsto akcija, Fond za penziona i invalidsko osiguranje 7,15 odsto, a tri strane kompanije, „Trimax investments GmbH“, „Ardos holding GmbH“ i „Karamat holdings Ltd“, za koje se zvanično ne zna ko stoji iza njih, poseduju većinski deo akcija od 62,24 odsto³.

Na drugoj strani, tabloidi nastaju i nestaju, a podaci o njihovom vlasništvu još su neuhvatljiviji za javnost. Nastaju obično uoči izbora ili nekih drugih važnih političkih procesa i događaja u kojima imaju namenjenu ulogu. Neki od tih listova imaju izuzetno male tiraže (što inače, nije srazmerno njihovom uticaju jer je eho vesti plasirane preko njih daleko veći) koji ne mogu da obezbede ni reprodukciju same novine. To implicira zaključak da profit nije cilj njihovog postojanja. Sudeći po karakteru informacija (tajni spisi državnih službi bezbednosti, stenogrami prisluškivanih razgovora i sl.) sugerise da velikog uticaja na ove medije imaju i službe bezbednosti. Jedna od pretpostavki je da neki od ovih medija služe i za pranje novca.

Pitanje finansiranja ovih medija došlo je u žižu kada se u vreme akcije Sablja (organizovane nakon atentata na premijera da bi se uhvatile ubice) ustanovilo da je

² “Ko su pravi vlasnici medija i ko kontroliše javnu reč u Srbiji”, www.nuns.co.yu

³ Nezavisno udruženje novinara piše da su mediji tokom transformacije vlasništva *Večernjih novosti* u 2006. godini pisali da su u pozadini akcije srpski tajkuni Miroslav Mišković i njegova „Delta holding“ i Milan Beko, inače obojica nekadašnji članovi Miloševićeve vlade, a potom menadžeri mnogih „unosnih“ poslova. (www.nuns.co.yu)

finansijer Identiteta, 4 jednog od listova koji je prednjačio u napadima na Đinđića pripadnik "Zemuskog klana" optuženog za ubistvo premijera.

Na političkom nivou uređivački koncept tabloida poklapala se sa politikom antireformskih snaga. Neke od tih listova država je zabranila tokom vanrednog stanja, ali su oni kasnije ponovo nicali pod drugim nazivima. Urednici i novinari takođe su prelazili iz jednog u drugi list, držeći se istog uređivačkog koncepta. U međuvremenu, u Srbiji je izašlo nekoliko publikacija o vezama novinara, tajnih službi, organizovanih kriminalnih grupa i ratnih zločinaca.

Sumorna slika novinarske profesije u postoktobarskoj Srbiji svodi se na kliše: da budu zastupljene obe strane. Pri tome se uopšte ne vodi računa o informaciji i o tome da li sagovornici govore istinu, a obe strane se tretiraju ravnopravno, pri čemu se uloga novinara svodi gotovo na automatsko beleženje izjave, te njenu jednostavniju transformaciju u medij. U štampanim medijima nedostaje analiza i istraživačko novinarstvo. Javila se i hiperinflacija NN izvora čije se izjave prenose bez ikakve odgovornosti. Većina štampanih medija, uključujući i one koji zastupaju ozbiljno analitičko novinarstvo, prišli su mnogim aferama gotovo isključivo sa pozicije onog ko o njima „obaveštava“, bez kritičke distance i provere informacije.

Politički uticaji na medije obavlja se obično preko "davanja" ekskluzivnih informacija i otvaranja određenih afera preko javnih glasila u kojima se iznose vrlo ozbiljne optužbe na račun "neprijatelja". (Do tekstova o aferama, mediji ne dolaze istraživačkim novinarstvom već se one i plasiraju spolja iz određenih političkih ili ekonomskih centara). Reč je o vrlo suptilnom mehanizmu uticaja na medije, koji se može dokazati isključivo ukoliko novinari ili urednici odbiju takav pritisak i o tome otvoreno govore. Mediji se pozivaju na "anonimne izvore", a da prethodno nisu proverili da li je informacija koju "izvor" nudi tačna ili ima samo neku funkciju u političkim obračunima. Aгенicije za odnose sa javnošću daleko su jače od pojedinih medija, a osobe zadužene za odnose sa javnošću postaju moćniji i od pojedinih glavnih i odgovornih urednika, namećući svoje frizirane "informacije".

O etici srpskog novinarstva u okviru same struke dugo se ćutalo. Tek 2005. godine formiran je Savet za štampu pri Medija centru, sačinjen od novinara iz različitih redakcija, koji izdaje jednomesečne izveštaje o poštovanju profesionalnog kodeksa u štampanim medijima. U međuvremenu je objavljeno i nekoliko istraživanja koja se bave odnosima novinara, mafije, ratnih zločinaca kao i analizom štampe koja je podržala

rušenje reformske vlade Zorana Đinđića i stvarala sliku o premijeru kao kriminalcu, čime je trebalo zamagliti političku pozadinu rušenja reformske opcije.

U ovoj analizi nećemo se baviti dnevnim listom *Danas* i nedeljnikom *Vreme*, jer oni izalaze iz ove matrice. S druge strane, njihov domet do publike je izuzetno mali, a i sami još tragaju za sopstvenim identitetom. Takođe, istraživanje je zasnovano isključivo na beogradskoj štampi.

Nastanak brojnih neonacističkih organizacija koje i u postoktobarskoj Srbiji često učestvuju u nasilju prema neistomišljenicima i pripadnicima nacionalnih manjina sigurno su velikim delom i proizvod dvodecenijske medijske propagande, usmerene protiv nesrpskog stanovništva i političkih i drugih manjina.

Kriminalizacija lika Zorana Đinđića

Jedan od najočitijih primera propagandne kampanje, čije su posledice do sada bile i najdramatičnije, u postoktobarskoj Srbiji jeste ona koja je vođena protiv premijera Zorana Đinđića i koja se, nakon njegovog ubistva, nastavila protiv njegovih najbližih saradnika koji su nastavili da zagovaraju reforme započete u njegovo vreme. Ciljevi kampanje bili su kriminalizacija lika Zorana Đinđića kako bi se stvorila atmosfera da je ubijen saradnik mafije, a ne prvi demokratski premijer Srbije. Rezultat kampanje bila je pobjeda antireformske desnice, Demokratske stranke Srbije, osnaživanje Srpske radikalne stranke, i potpuno isključenje iz javnog života Đinđićevih bliskih saradnika, za nepunih godinu dana od atentata na premijera.

Na ovoj kampanji jasno se preloimio i sukob dve Srbije: liberalne i konzervativne, pri čemu je generalno gledano, konzervativna Srbija dominirala medijima. Eskalirala je upravo u trenutku kada je vlada Zorana Đinđića izručila bivšeg srbijanskog predsednika Slobodana Miloševića Haškom tribunalu za ratne zločine i kada je po prvi put stvorena dobra šansa da Srbija krene drugačijim putem i oslobodi se balasta ratnog nasleđa.

Analiza sadržaja tekstova plasiranih protiv Đinđića implicira da iza njih stoje određeni resori državne bezbednosti i vojnih struktura, do organizovanih kriminalnih grupa, koje koriste medije za ostvarivanje svojih ciljeva, ali i političke stranke. Sve te informacije „opravdavane su kroz `argumente` političara, analitičara, `eksperata`, a

novinari su se krili iza maksime: `mi samo prenosimo šta drugi kažu’⁴. Prema istraživanju Novinske dokumentacije Ebart urednici i novinari su skoro isključivo birali sagovornike koji su imali kritički stav prema svemu što je radio i čime se bavio Đinđić⁵. Tako je, recimo, haški optuženik Vojislav Šešelj, imao otvorene stranice medija da preti navodnim dokazima o saradnji mafije i Đinđića. Reformskoj vladi je na taj način bilo nametnuto da se pred štampom brani od tih optužbi. Budući da su među novinarskim pitanjima dominirale upravo te teme, ključni aspekti tranzicije sa svojim nedostacima i njihova analiza ostajali su nedotaknuti u medijima.

Jedan od mehanizama kampanje protiv Đinđića bilo je objavljivanje niza dezinformacija da je saradnik mafije, ili, kako je to slikovito rečeno u jednoj novinskoj rečenici objavljenoj u nedeljniku *Blic News* – „Zoran Đinđić nervozni kapo od Srbije“⁶. Nažalost, javnost je punu sliku o tim dezinformacijama imala priliku da dobije tek nekoliko godina nakon ubistva premijera, tj. u vreme suđenja njegovim ubicama⁷. Paralelno sa napisima da je Đinđić u tesnoj vezi sa mafijom, njegova vlada je pripremala prvo suđenje protiv organizovanog kriminala u Srbiji.

Dobar primer za to je i slučaj „pisama Ljiljane Buhe“ koja su okupirala javnost nekoliko meseci pre atentata na premijera i u vreme predizborne kampanje u kojoj su nekadašnje članice DOS već imale suprotstavljene predsedničke kandidate. Ljiljana Buha je supruga jednog od pripadnika Zemunskog klana Ljubiše Buhe, čiji zadatak je bio da denuncira supruga i dovede ga u vezu sa Đinđićem. Razlog za to bila je činjenica da je Ljubiša Buha pristao da bude zaštićeni svedok u procesu protiv organizovanog kriminala. Tri godine kasnije pred Specijalnim sudom za organizovani kriminal Ljiljana Buha je izjavila da ju je Zemunski klan kidnapovao, da su pisma bila diktirana i da ih je ona samo potpisala⁸. Efekat u javnosti je već bio postignut, a urednicima koji su ih objavljivali kao da nije padalo na pamet da proveravaju njihovu autentičnost. Pisma čitalaca i opskurnih i kontroverznih ličnosti koji su devedesetih godina u rubrici „Odjeci i reagovanja“ u

⁴ “Medijska slika Zorana Đinđića” u *Zoran Đinđić: Etika odgovornosti*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006, priredila Latinka Perović, str. 251.

⁵ *Danas*, (Beograd) 24. februar 2004. tekst: “Pogodne pretnje za pražnjenje agresije”, www.danas.co.yu

⁶ “Medijska slika Zorana Đinđića” u “Zoran Đinđić: Etika odgovornosti”... str. 258; Citat je, inače, izvorno preuzet sa sajta Socijalističke partije Srbije, tj. magazina *Blic News*, od 11. jula 2001. U međuvremenu ovaj citat skinut je sa sajta SPS.

⁷ I danas su ostali snažni pokušaji osporavanja optužnice, a težište napada i dovođenje u vezu sa mafijom u medijima prešlo je uglavnom na neke članove njegove vlade. Ono što je danas razlika u odnosu na vreme, u kome je ubijen i godine nakon ubistva, jeste da se krug onih koji ne mogu da mu ospore reformatorsku ulogu nešto proširio.

⁸ *Blic Online*, 1. decembar 2005, www.blic.co.yu

Politici služili za defamiranje protivnika, preselili su se u postoktobarskoj Srbiji na prve stranice tabloida, a primenu su imala i u medijima sa obrazovanijom publikom. Pisma su u celosti objavljena u listovima *Nacional*, *Identitet* i *Politika ekspres* od kojih nijedan više ne postoji, a u ovom tekstu ćemo dati samo njihovu kraću analizu.

U tim pismima ona kaže da je njen „suprug opasni kriminalac“, da je Đinđić „čest gost u njihovoj kući“, da Beba Popović⁹ „učestvuje u prikrivanju prljavih rabota“¹⁰ njenog supruga... Čitanjem izjava Vojislava Kostunice datih u to vreme, kada je on istovremeno kandidat za predsednika Srbije, vidi se identičnost poruka između tih pisama i njegovih reči. Agencija Fonet prenela je njegovu izjavu u kojoj je on optužio deo vladajuće koalicije za nesumnjivu spregu sa mafijom i upozorio da „pravne države ne može biti tamo gde su organizovani kriminal i korupcija uzeli maha“¹¹. Na predizbornom mitingu u Nišu poručio je da ima neka „tajna veza između mafije, kriminalaca i aktuelne vlasti“, „da društveno bogatstvo dospeva u ruke onih čiji je novac i krvav i prljav“, te da onaj „ko nije sa njima, taj je za Srbiju“. Još eksplicitniji, Koštunica je bio u intervjuu Radio Televiziji Srbije odgovarajući na pitanje o kriminalu: „Radi se o čoveku koji je predsednik Vlade (Zoran Đinđić – prim. aut.) a jako mnogo ima reči o zanimljivim i neobičnim vezama sa pojedinim biznismenima“. Opomenut od protivkandidata iz Demokratske stranke Miroljuba Labusa da je to kleveta, Koštunica se pozvao na medije: „To nije kleveta, rekao sam da o tome pišu mediji...“¹²

Možda je još opskurnija podudarnost između medijske poruke Milorada Ulemeka Legije osuđenog za ubistvo premijera i Dragana Jočića – funkcinera DSS koji je godinu dana nakon atentata u vladi DSS postao ministar policije. Milorad Ulemek Legija uputio je pismo¹³ medijima 28. januara 2003, oko mesec ipo dana pre atentata u kome optužuje vladu da je otišla predaleko u saradnji sa Haškim tribunalom. Dragan Jočić, tada potpredsednik DSS, a posle toga višegodišnji ministar policije, izjavio je da to pismo „nije vojničko, nije krimogeno, nije pismo nekog ko je s druge strane zakona. To je politička analiza rada Vlade i svega onog sto je bilo od 5. oktobra do danas“¹⁴. U hajku se uključio i nedeljnik *NIN* (koji pretenduje na ozbiljnu publiku) koji u broju od 30. januara

⁹ Šef Pres biroa u vladi Zorana Đinđića.

¹⁰ *Nacional*, (Beograd) 10. septembar 2002. Citirano po „Medijska slika Zorana Đinđića“ u *Zoran Đinđić: Etika odgovornosti*, Helsinški odbor..., str. 268.

¹¹ *Blic*, (Beograd) 7. septembar 2002.

¹² *Večernje novosti*, (Beograd) 10. oktobar 2002.

¹³ U pretećem tonu, Ulemek optužuje vlast da „gazi poslednja uporišta nacionalnog ponosa (...) pri čemu ljagaju iskrene patriote“.

¹⁴ *Blic*, (Beograd) 29. januar 2003.

2003, sublimira informacije iz tabloida. U antrfileu „Rat srpskih kumova“, aludirajući, naravno, na mafijaške kumove, sugeriše da je jedan od kumova i Zoran Đinđić. Pozivajući se, doduše, i na sopstvene izvore, ali ih ne imenujući, *NIN* tvrdi da se utvrdilo da su „zapravo kod Spasojevića¹⁵ na kanabetu sedele ličnosti upravo iz izvršne vlasti...“ Drugi, takođe intelektualni nedeljnik u Srbiji, liberalno *Vreme*, o medijskim pismima zaključuje drugačije: „Do sada nije zabeleženo da neko sa takvom biografijom, ovako otvoreno preti Vladi. S obzirom na to da je Legija čovek od akcije koji je dosad u više navrata demonstrirao silu, valja se bojati da će posle one tri tačke (s kojima Legija završava pismo – prim.aut.) doći znak usklika“¹⁶. Upravo je u ovom suština onoga čime se tabloidi ili ugledni *NIN* nisu bavili – nisu dovodili u pitanje biografiju osobe koja preti vladi dajući pun kredibilitet njenim rečima.

Čovek koji je harao po jugoslovenskim ratištima od Bosne do Kosova, Milorad Ulemek, Luković Legija nakon hapšenja zbog ubistva premijera u štampanim medijima slikan je kao „filmski junak u čijoj zastrašujućoj moći ima mangupskog šarma“¹⁷. Veliki prostor u stampi dobijaju njegovi advokati i sami problematične biografije, supruga i majka optuženog, astrolozi, kriminalci optuženi za različite zločine, analitičari, visoki poglavari Srpske pravoslavne crkve, kao i brojni „neimenovani izvori“, od kojih su mnogi opstruirali sudski proces¹⁸ i imali funkciju da dalje iznose tvrdnje o Đinđićevim vezama sa kriminalom i da glorifikuju optuženog. U izvodima iz Ulemekove biografije po tablodima nigde se ne pominju optužbe za ratne zločine i politička ubistva. Iz tog miljea nije se posebno izdvajala ni „ozbiljna“ *Politika*: „Njegovi kvaliteti, kao borca, ali i lidera, nisu ostali nezapaženi, pa ga je angažovala Služba državne bezbednosti... Pod Legijinim vođstvom JSO se izborio za poseban status... Novi zadatak Legija i njegovi momci dobili su 1998. i 1999. na Kosovu i Metohiji, gde su se borili protiv takozvane Oslobodilačke vojske Kosova. Lako prepoznatljivi, zbog vozila i uniformi, gde god bi se pojavili bili su strah i trepet. Prilikom povlačenja vojske i policije sa Kosovo i Metohije oni su bili jedna od poslednjih jedinica koja je napustila taj prostor. Postoji anegdota da

¹⁵ Reč je o Dušanu Spasojeviću, pripadniku „Zemunskog klana“ i takođe jednom od onih protiv kojih je podignuta optužnica za ubistvo premijera.

¹⁶ *Vreme*, (Beograd) 30. januar 2003.

¹⁷ „Mediji - nepormenjena matrica“, Heslinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004, www.helsinki.org.yu

¹⁸ „Proceedings Before Domestic Courts” in *Human Rights: Hostage to the State`s Regression*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrade, p.134-148; www.helsinki.org.yu

su ih Albanci, koji su ih zbog vozila i uniformi zamenili za Amerikance, dočekivali u mestima kroz koja su prolazili zastavicama i aplauzima."¹⁹

Najtiražniji dnevni list, koji je krajnje blagonaklon prema optuženima za premijerovo ubistvo, daje romansiranu izjavu navodnog nekadašnjeg Ulemekovog saborca u Legiji stranaca: "Na spomeniku poginulim pripadnicima jedinice, koji je na centralnom platou kasarne Kvartije Veno u Obanju, ispisane su reči čast i odanost koje predstavljaju moralni kodeks legionara o koga se retko ko ogлуši. U tome upravo, treba tražiti razlog zbog čega oni izbegavaju da govore s novinarima. Teško se otvaraju, pa i najbližim prijateljima retko pričaju o svojoj prošlosti. Čuti koju reč od njih o Miloradu Lukoviću, moglo se tek posle nekoliko dana boravka u Obanju."²⁰

Kriminalci sugerišu preko štampe da je nemoguće da Ulemek može da ubije Srbina, a majka i supruga su, razumljivo, pune toplih ljudskih priča. S druge strane, rodbina i saradnici Zorana Đinđića, nisu imali toliko prostora za svoje izjave o ubijenom premijeru. Štampani mediji su tokom višegodišnjeg sudskog procesa Đinđićevim ubicama razvili i najrazličitije teorije zavere od kojih nisu odustali ni nakon izricanja presude²¹.

Medijska podrška ratnim zločincima i revizija prošlosti

Šansa da u Srbiji počne da se ozbiljno govori o ratu u bivšoj Jugoslaviji, odgovornosti Srbije za taj rat i o organizovanim ratnim zločinima javila se kada je vlada Zorana Đinđića izručila Slobodana Miloševića Haškom tribunalu. Umesto da mediji otvore prostor za sadržaj optužnice, kako bi se to pitanje otvorilo u javnosti, u Srbiji je sprečen svaki dijalog na tu temu i otpočeli su retrogradni procesi i sukobi na političkoj sceni u kojima je prevagu odnela struja koja nije htela diskontinuitet sa Miloševićevom zaostavštinom. Pokušaji da se ozbiljenije progovori o ratnim zločinima nad nesrpskim stanovništvom, u državnim i prodrzavnim medijima, "skinuti" su sa ekrana i stranica štampe. (Vrlo brzo državna televizija RTS prekinula je sa direktnim prenosima suđenja Slobodanu Miloševiću.)

¹⁹ *Politika*, (Beograd) 4. maj 2004.

²⁰ *Vecernje novosti*, (Beograd) 11. maj 2004.

²¹ "Proceedings Before Domestic Courts" in *Human Rights: Hostage to the State's Regression...* p.134-148; www.helsinki.org.yu

Advokat Srđa Popović, analizirajući pisanje lista *Danas* koji, po njemu, ima najbolje izveštaje iz Haga, ukazao je na neadekvatnost naslova jednog od izveštaja koji je glasio "Milošević: JNA nije streljala zarobljenike u Vukovaru". Ističući da vest nije Miloševićeva "reakcija na svedočenje", već upravo samo "svedočenje" (u ovom slučaju hrvatskog predsednika Stjepana Mesića), Popović ukazuje da bi naslov trebalo da glasi: "Mesić: JNA streljala bolesne civile u Vukovaru". "To je ono što može uticati na odluku suda, a ne Miloševićovo golo, i proceduralno irelevantno, poricanje istinitosti tog svedočenja. Utisak ova dva naslova na čitaoca sigurno je vrlo različit", zaključuje Popović uz podsećanje na niz drugih izvora koji upravo dokazuju Mesićevu tvrdnju i koji su bili dostupni javnosti.²²

Izveštavanje o Hagu i događajima u vezi sa Hagom, kao i njihova analiza pokazali su da vlada nema javnu podršku u hapšenju optuženih za ratne zločine. Jedan od primera je pobuna "crvenih beretki". Povod za demonstracije ove jedinice bilo je hapšenje braće Banović od kojih je jedan optužen za ratne zločine pred Haškim tribunalom. Istovremeno, dok je Kostunica podržao pobunu, Đinđić ju je osudio. Mediji su iskoristili te okolnosti da napadnu najslabije karike Đinđićeve vlade – sudstvo i policiju. O "crvenim beretkama" u medijima su pisane krajnje blagonaklone biografije. *Politika*, na primer, piše: Pripadnici JSO su u ratove odlazili sa snažnim osećanjem da se bore za srpske interese (podv. autori), pa su neki od njih hapšenje Banovića doživeli kao greh(...) Njihova himna "Hriste bože" govori o Srbiji, pravoslavlju i žrtvovanju u ratu...²³ Nijednom rečju u tom tekstu ne pominje se da su mnogi od pripadnika jedinice optuzeni za najsurovije ratne zločine, čak ni kada se pominju situacije u kojima su se desili neki od njih. U tabloidnim novinama, primeri su samo brojniji i još nižeg nivoa. Umesto da pišu o zločinima za koje je jedan od braće Banović optužen, novine su bile pune emotivnih priča o porodicama braće Banović, predstavljajući ih kao žrtve. Vrlo brzo nakon atentata, ova jedinica je rasformirana, jer se ispostavilo da su njeni komandanti izvršili ubistvo premijera. Novinari to možda nisu morali da znaju da će se tako nešto desiti, ali su morali da uzmu u obzir sve do tada relevantne podatke o ovoj jedinici²⁴.

Način izveštavanja o suđenjima pred Haškim tribunalom bitan je s obzirom na ulogu koju su srpski mediji imali u pripremi javnosti za rat i zločine i činjenicu da su

²² *Ljudska prava u senci nacionalizma*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2002, www.helsinki.org.yu

²³ *Politika*, (Beograd) 11. novembar 2001.

²⁴ O medijskom pokrivanju ovog slučaja šire u "Medijska slika Zorana Đinđića" u *Zoran Đinđić - etika odgovornosti*, Helsinški odbor...

generacije odrastale i vaspitavale se na međuetničkoj mržnji. Nakon 5. oktobra ti zločini i politika koja je dovela do rata, relativizovani su kroz različite stereotipe. Mediji su podgrevali stavove da je saradnja sa Tribunalom prinuda koju je nametnula međunarodna zajednica i koja povlači određene finansijske posledice, a ne potreba da se društvo oslobodi tereta zločina.

Mediji su relativizovali zločin počinjen u ime srpskog naroda u cilju da se spreči rasprava o moralnoj odgovornosti. To su činili preko različitih mehanizama: diskreditovanje svedoka; umanjivanje značaja priznanja krivice, odnosno navoda iz optužnice; romantizovanje optuženih²⁵; empatiju prema porodicama optuženih; komentarisanje procesa na dnevnoj bazi isključivo sa stanovista advokata optuženih; zanemarivanje žrtava.

U štampanim medijim stvarana je negativna slika, pre svega o Tužilaštvu koje se prikazuje kao nekompetentno. Lijiljana Smajlović, novinarka nedeljnika *NIN*, braneći izveštače iz Haga od kritike da svoj posao ne obavljaju profesionalno i da posmatraju proces "navijački" (u odnosu na Miloševića), objašnjava: "Ali, novinari su samo donosioci poruke iz Haga. Nisu odgovorni za promašaje tužilaštva, za cinizam optuženog za pomanjknje istinoljubivosti svedoka"²⁶. Svedoci su unapred degradirani²⁷, smatralo se potpuno irelevantnim da se sudski proces analizira i sa stanovista onog što piše u optužnici i što zastupa Tužilaštvo. Fokus je bio na poricanjima optuženih, a ne tvrdnjama žrtava. Novinari, namerno ili nenamerno, jednostavno su ignorisali arhive haškog tribunala koje su bile dostupne u vreme suđenja i navode tužilaštva, a akcenat stavljali na Miloševićeve reči.

Žrtve se uglavnom ne pominju dok su mediji puni blagonaklonih, emotivnih, ljudskih priča o osumnjičenima za zločine kroz izjave njihovih rođaka, prijatelja ili intervju sa njima lično. Intervjui sa optuženima za ratne zločine, svode se na njihovo pravdanje i poricanje zločina bez argumenata, te tako ne donose nikakav bitan informativni sadržaj. Informacije o počinjenim zločinima za koje se terete, ne izostaju samo iz odgovora intervjuisanih već i iz novinarskih pitanja. Tako se pitanja svode

²⁵*Inter-Nacional* razbija još jednu "predrasudu o telesnim čuvarima Radovana Karadžića", tvrdeći da većina njih "nisu gorostasi i nisu ljudeškare koje svakog dana na vojničkom kazanu prožderu desetine kilograma ovnujskog mesa. To su poluvegetarijanci, koji po tradiciji srpskih vojnika iz Prvog svetskog rata žive o siru i kukuruznom brašnu i laki su i pokretljivi kao Gurke". („Mediji – nepromenjena matrica“; helsinki.org.yu)

²⁶*Vreme* br. 607, (Beograd) 2002.

²⁷ Izjave brojnih svedoka ismevane su u srpskoj štampi iako su sa pravnog stanovišta bile utemeljene i važne za sam proces. Pravnici, međutim, koji su na taj način analizirali suđenje Miloševiću ignorisani su u medijima.

uglavnom na opšta mesta²⁸. Nakon okončanja dela procesa protiv Miloševića u kome je Tužilaštvo završilo sa izvođenjem svedoka, nijedan medij nije posvetio više pažnje analizi dela procesa koji je trajao više od godinu dana i onog što je izrečeno u tom periodu.

Jedna od karakteristika pisanja o optuženima za ratne zločine jeste, da se meta napada preusmerava na one koji zagovaraju saradnju sa Haškim tribunalom²⁹.

Ozbiljni mediji su se bavili pisanjem o konkretnim zločinima počinjenim nad nesrpskim stanovništvom u ratovima u bivšoj Jugoslaviji, ali nisu analitički pristupili procesima koji su doveli do tih ratova. Priznanje krivice pojedinih optuženika, koje je moglo biti povod za takvu analizu, prošlo je gotovo neopaženo. Većina medija bila je više usmerena na nagodbe Tužilaštva sa optuženicima ili uslove u kojima će služiti zatvorsku kaznu, nego na zločin koji su optuženi priznali³⁰.

Gotovo svi mediji, uključujući i nezavisne koji su se istakli svojom antiratnom i antinacionalističkom uređivačkom politikom u vreme ratova u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, relativizuju moralnu odgovornost srpskog naroda kroz davanje velikog prostora zastupnicima teza, poput one "i na drugoj strani je bilo zločina", ili gotovo obavezno novinarsko pitanje, "zašto se na drugim stranama ne sudi zločincima", stereotipne odgovore sagovornika, "Hrvati imaju bolji propagandni pristup prema tužilaštvu Haškog tribunala pa im se zato manje sudi u Hagu" i sl.

Legitimnost kritike Haškog tribunala preko različitih tema kojima se profesionalno prilazi i uz poštovanje novinarskog kodeksa u medijima ne dovodi se u

²⁸ Isti model primenjuje se i u intervjuima sa visokim funkcionerima SPS i ljudima iz Miloševićevog režima. Nakon Petog oktobra, oni su postali dostupni za medije, ali su novinari tu situaciju dočekali nespremni, ne pripremajući se ozbiljno za te razgovore. Stoga, na neki način, u pojedinim medijima postoji hiperinflacija likova iz Miloševićevih vremena, posebno iz SPS i Srpske radikalne stranke. Neki od njih su i stalni gosti pojedinih gledanih tv programa.

²⁹ Novinar *Balkana* s neskrivenom simpatijom razgovara sa Persidom Šljivančanin, suprugom optuženog Veselina, premeštajući težište priče upravo na ljude iz vlade koji su bili za hapšenje optuženih: "Kad je Veselin hapšen, Sreten Lukić i Čeda Jovanović bili su tu ispred zgrade u BMW... Saznala sam i to da su hteli da ga likvidiraju snajperom mesec dana pre hapšenja. Nalog je bio da pucaju čim ga ugledaju. Ne znam zbog čega su odustali. Verovatno je keš u pitanju, jer se dosta dobija za živu glavu." (*Balkan*, 10.04.2004. citirano po „Mediji - nepromenjena matrica“, www.helsinki.org.yu)

³⁰ Ne piše se o zločinu koji su počinili i onome što su sami priznali, već o tome kako su napravili navodnu nagodbu sa sudom. Jedan od najpoznatijih primera je slučaj Milana Babića nekadašnjeg predsednika tzv. Republike Srpske Krajine, dela Hrvatske pod srpskom kontrolom tokom rata na kome su počinjeni zločini ubijanja i progona stanovništva. Novinarica Politike Zorana Šuvaković u tekstu pod tendencioznim naslovom "Specijalni status Milana Babića" i naslovom "Nagrada za saradnju" ironično piše: "Po pritvorskoj jedinici Ševeningen pronela se vest da jedan od pritvorenika ne boravi tamo gde su drugi prinuđeni da budu... Reč je o Milanu Babiću, bivšem predsedniku Republike Srpske Krajine, koji je, svedočeci na suđenju Slobodanu Miloševiću, pokazao izuzetnu kooperativnost sa sudom, što je, kako se ne krije, automatska propusnica za mnoge specijalne pogodnosti." (*Politika*, 27. mart 2004, citirano po „Mediji - Nepromenjena matrica“, www.helsinki.org.yu)

pitanje. Sa tog stanovišta posmatraju se i gore navedeni nedeljnici *NIN* i *Vreme* čiji je autorski pristup Haškom tribunalu nesporan. Međutim, odsustvo medija koji bi profesionalno i odgovorno izveštavali o događima u Haškom tribunalu i procesima u vezi sa njim uvažavajući rezultate Haškog tribunala, odlaže i otežava proces suočavanja sa prošlošću.

Srpska revizija antifašističke prošlosti³¹, koja je bila i kulturološki uvod u sukobe na prostoru bivše Jugoslavije, nije iščezla nakon smene Miloševića. Naprotiv, u pojedinim periodima ponovo je okupirala pažnju javnosti, a da nije bilo nikakve institucionalne rekacije. Nije reč o komentarima prošlosti, koji mogu biti „sveto pismo“ žurnalizma već o izvrtanju činjenica i njihovoj upotrebi u opravdavanju ratnih zločinaca iz ratova devedesetih.

Glas javnosti, recimo, distribuirao je u redovnom izdanju 13. januara 2006, poseban separat "Govori generala Milana Nedića", u kome su selektivno objavljeni govori predsednika vlade narodnog spasa u vreme nacističke okupacije Srbije koja je saradivala sa vladom nacističke Nemačke. Nedićevi tekstovi i izjave objavljeni su bez istorijskog konteksta i istorijskih činjenica o zločinima počinjenim prema Jevrejima, Romima, komunistima i drugima, čime je rukovodila njegova vlada.

Nepotpisani autor separata poručuje da Nedićeve govore "svi pravi srpski rodoljubi moraju nositi u svojim dušama i svojim srcima", jer ih oni "uče njihovim nacionalnim dužnostima za spas srpske otadžbine i za novu veličinu Srpstva". Kaže se da oni "sačinjavaju suštinu i osnovu pravog srpskog rodoljublja, poniklog iz srpske grude, herojskog duha Srbije i iz gorkog iskustva sadašnjice".

Srpski nacionalisti nekritičnim stavom prema akterima Drugog svetskog rata i kvinsliškoj vladi Milana Nedića doprinose konfuziji i dezorijentaciji građana Srbije u pogledu osnovnih postulata evropske tradicije koja se ogleda u antifašizmu. Tako srpski nacionalisti (poput Koste Čavoškog i drugih) ističu da su Srbi bili najbrojniji u partizanskom pokretu koji je zajedno sa SKJ najzaslužniji za rekonstrukciju druge Jugoslavije. Ovaj argument je u kontradikciji sa onim koji tvrdi da su Srbi bili najžešći protivnici komunizma te da je Jugoslavija bila za njih "tamnica naroda".

³¹ Reč je o trendu revizije antifašističke istorije Srbije u kojoj se nosioci antifašističkog pokreta predstavljaju kao zločinci, a počinioci i inspiratori zločina kao nacionalni heroji. Ovaj proces preoblikovanja javnog mnjenja započeo je krajem osamdesetih, a svoj vrhunac dostigao u prvoj polovini devedesetih, kada je ta ideologija dominirala u ratovima u bivšoj Jugoslaviji i inspirisala masovne zločine nad nesrpskim stanovništvom.

Na činjenicu da jedne dnevne novine koje računaju na široku publiku i imaju redakciju i štampariju u samom centru Beograda objavljuju tekst kojim se veličaju ratni zločinci iz doba nacizma i na taj način širi mržnja prema pripadnicima drugih nacija i antifasističkom pokretu niko nije reagovao sem zanemarljivog broja nevladinih organizacija. Čak, poster je eksploatisan u političkim emisijama gde je visokim funkcionerima Srpske radikalne stranke bilo potpuno dozvoljeno da pred kamerama mašu tim posterom stavljajući ga u pozitivni kontekst, a da novinari/voditelji emisije na to nisu reagovali na adekvatan način.

Isti odnos *Glas javnosti* ima i prema optuženima za zločine u poslednjem ratu na prostoru bivše Jugoslavije. Taj dnevnik "poklonio" je čitaocima poster na kome "anonimni" civil neometano paradira na smotri Vojske Srbije s posterom najtraženijeg haškog begunca, Ratka Mladića, u prirodnoj veličini. Na fotografiji se vidi i kako jedan od oficira iz povorke salutira Mladiću. Objavljivanje postera najtraženijeg srpskog optuženika za ratne zločine otvorilo je niz ozbiljnih pitanja koja su od suštinskog značaja za suočavanje Srbije sa ratnim zločinima počinjenim u ime srpskog naroda³². Mediji se, međutim, nisu bavili time.

Istu sliku (sa postera), *Glas javnosti* je objavio na naslovnoj stranici nedelju dana pre štampanja postera. Time je nedelju dana testirao ne samo javnost, već i državu kako bi reagovala na objavljivanje postera. Protivnici saradnje sa Haškim tribunalom, iskoristili su jedan dnevni list da pokažu nadmoć u odnosu na one koji su za saradnju.

Isti trendovi primetni su i u nekim lokalnim medijima i specijalizovanim časopisima. Tako je, recimo, revija za kulturu, umetnost i društvena pitanja *Zbilja* dodelila nagrade za životno delo svojim saradnicima među kojima su i haški optuženici Radovan Karadžić i Vojislav Šešelj. U svim ovim slučajevima nije bilo nikakve reakcije državnih organa, kao ni vladajućih stranaka.

Duh osamdesetih o jedinstvu srpskog kulturnog i političkog prostora

Recidivi prošlosti u medijima posebno se prelamaju preko izveštavanja i analize odnosa sa Crnom Gorom, Bosnom i Hercegovinom, entitetom Republikom Srpskom, kao i manjinskog i vojvođanskog pitanja. (U tu grupu pitanja spada svakako i pitanje Kosova

³² Među tim pitanjima je i kako je moguće da na paradi organizovanoj povodom promocije klase oficira Vojske Srbije, i u prisustvu najviših državnih funkcionera, "anonimni" civil neometano paradira s posterom najtraženijeg haškog begunca, Ratka Mladića, u prirodnoj veličini.

o čemu se govori u posebnom poglavlju.) U tom smislu, i dalje je veoma prisutan duh osamdesetih i devedesetih godina prošlog veka, o "jednistvu srpskog kulturnog i duhovnog prostora", što je pokušano da se postigne u ratu. U štampanim medijima dominantna je samo jedna interpretacija rata na prostoru bivše Jugoslavije po kojoj se ugroženi srpski narod branio. Novinski tekstovi sugerišu da srpsko državno pitanje još nije reseno što se poklapa i sa porukom političke elite.

O Republici Srpskoj najčešće se piše naširoko i gotovo isključivo nezavisno od Bosne i Hercegovine, a najveće zebnje srpske štampe odnose se na to da li će RS opstati. Takođe se održava tenzija da to može jednog dana da postane deo Srbije. Negira se vojvođanski i crnogorski identitet.

Uporedo sa završnicom rešavanja kosovskog pitanja oživljeno je kroz medije spinovanje teorije o islamskom terorizmu u Srbiji i tvrdnje o stvaranju islamske države na Balkanu. Takva kampanja vodi se u kontinuitetu još od osamdesetih i služila je da se opravda rat u Bosni i Hercegovini i zločini nad Muslimanima. Ovog puta, kao glavni dokaz da se protiv Srbije vodi „specijalni rat“ iskorišćeno je postojanje manje grupe vehabija u Sandžaku, a priču su lansirale beogradske obaveštajne službe i policija. Indirektno, kampanja je usmerena i protiv bosanske manjine u Sandžaku. Izrazito je razvijen stereotip o ugroženosti srpskog identiteta (to je poslužilo u pridobijanju Srba za vodenje ratova na prostoru bivše Jugoslavije); daje se snažna medijska podrška policijskim akcijama bez ikakve sumnje u to šta je njihova pozadina.

Jedno od osnovnih načela propagandne kampanje protiv Muslimana (pre svega sandžačkih Bošnjaka) je teorija zavere kojoj je cilj rasparčavanje Srbije. Tabloidi i pojedini nedeljnici gotovo iz dana u dan, prenose izjave spin doktora o teoriji zavere, dok na drugoj strani „ozbiljni“ mediji propuštaju ili svesno izbegavaju šansu da analitički objasne pojavu vehabizma u Srbiji. Mediji i spin doktori dovode u vezu „sandžačke vehabije“ sa Kosovom, što održava stereotipe o ugroženosti srpskog identiteta i produbljuje mržnju prema Albancima³³. U poslednje vreme vehabizam se dovodi u vezu i sa romskom populacijom.

U tekstu „U Nišu 155 vehabija“ u *Politici*³⁴, o „pojačanoj aktivnosti radikalnih muslimana... vehabija“ u Nišu, novinar se poziva na „izvore bliske organima bezbednosti“ u tom gradu tvrdeći da su vehabije u „poslednjih nekoliko godina u delu

³³ Izveštaj Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji "Novi antiislamizam u funkciji relativizacije odgovornosti", 2007, www.helsinki.org.yu

stanovništva našli jako uporište i da sve više šire svoju mrežu“. „Pojavu vehabija“ u Nišu novinar *Politike* vezuje za Rome koji su došli sa Kosova 1999. godine i Islam Aginu džamiju u Nišu, uz tvrdnju da je došlo do pojačanja njihove aktivnosti nakon martovskog nasilja nad Srbima na Kosovu 2004. godine. Novinar „zaobilazi“ činjenicu da je kao reakcija na to martovsko nasilje nad Srbima, spaljena niška Islam Agina džamija koja u njegovom tekstu postaje takođe jedna od meta medijskog linča. *Politika* napada i niškog imama kome se kao greh pripisuje to što je, prema „saznanjima“ *Politike*, došao u Niš „preko Sarajeva i Novog Pazara, direktno sa školovanja u Saudijskoj Arabiji“. Prema *Politici*, sa njim je došlo u Niš i „dvadesetak radikalnih pripadnika muslimanske verosipovesti, koji su se upisali na fakultete u Nišu“. „Najviše ih je među studentima i u romskom naseljima na Stočnom trgu i na obodima tog naselja“, piše *Politika*. Novinar tvrdi (pozivajući se sve vreme na neimenovane izvore) da se finansiraju iz istih izvora kao i njihovi istomišljenici u Sarajevu i BiH – iz islamskog sveta, a „i to po svemu sudeći preko Austrije i Beča“. „Za finansiranje ovih grupa postoje značajna materijalna sredstva“. Zatim se naglašava da pripadnici pokreta dobijaju po 300 do 400 evra „što je više od prosečne plate u Srbiji“. Jedini „incident“ koji novinar, odnosno njegovi neimenovani sagovornici pripisuju navodnim niškim vehabijama je to što se šetaju „sa specifičnim bradama i u „tri četvrt pantalonama“, a žene sa „feredžama preko lica“.

Kada je u proleće/leto 2004. godine u Vojvodini zabeleženo u kontinuitetu oko 200 napada uperenih protiv pripadnika nacionalnih manjina, iz većine štampanih medija moglo se zaključiti da „međunacionalnih sukoba u Vojvodini nema“ i da je reč samo o izolovanim incidentima.

U štampi je primetno podgrevanje antimađarskog raspoloženja, širenje svojevrsnog bauka autonomaštva poistovećenog s mađarskim separatizmom³⁵. *Politika* ekspres na naslovnoj strani (od 31. jula 2004) najavljuje intervju sa istoričarom Jovanom Pejinom, dobro poznatim javnosti po šovinističkim stavovima, pod naslovom “Sanjaju Ugarsku”. Nadnaslov je takođe, sasvim eksplicitan: “Vojvodina na udaru mađarskih revizionista”. Osnovna Pejinova teza, opširno elaborirana u tom listu jeste, da su “vojvođanski autonomaši u službi Sorošovog mađarskog revizionizma, čiji je cilj ponovno stvaranje Ugarske”. *Politika* ekspres se, dakle, ponaša u duhu “dobrih, starih vremena”, kada je bila jedno od udarnih aduta Miloševićevog ratnohuškačkog hora u

³⁴ „U Nišu 155 vehabija“ (fotografija džamije u Nišu: „Islam Agina džamija, mesto gde uz ostale vernike dolaze i vehabije“) *Politika*, (Beograd) 27. april 2007.

³⁵ „Mediji – nepromenjena matrica“, www.helsinki.org.yu

širenju ideja o raznim antisrpskim zaverama. U igri su, kao i onda, Kominternu, Nemačka, Vatikan... Ide se "duboko" u pitanja gde su sve Srbi od koga stariji narod. Kao glavni eksponenti "velikomađarskog revizionizma" imenuju se politički lideri vojvodanskih Mađara.

Kosovo

Svo vreme beogradski mediji više su podgrevali atmosferu u vezi sa Kosovom, nego što su uticali na smirivanje situacije i objektivno izveštavali. Mit o Kosovu srpskim političarima već decenijama služi za generisanje nacionalizma, u šta su uključene i kulturne elite, a gde su mediji neophodni instrument. Stereotipi o Kosovu i negovanje mržnje prema Albancima predstavljaju okosnicu velikosrpskog projekta i propagande čiji je cilj bila mobilizacija stanovništva za ratove u bivšoj Jugoslaviji s jedne strane, i opravdanje represije nad kosovskim Albancima, s druge. Kosovo je osmaesetih i devedesetih godina prošlog veka služilo političarima da održavaju emotivni naboj stanovništva, više nego što je, u suštini, bio cilj srpske politike.

I najnoviji događaji u Beogradu i Srbiji nakon priznanja Kosova pokazali su kakve su posledice te propagande i vezu između medijskih napisa i akcije koju su proizveli. Hiljade mladih ljudi, jurišalo je s kamenicama i bakljama na strane ambasade, sedišta nevladinih organizacija, domove političara koji imaju drugačiji stav o Kosovu u odnosu na zvanični i radnjice koje su u vlasništvu kosovskih Albanaca. Većina mladih ljudi koji su u ime Kosova rušili po Srbiji verovatno nikada nije ni bila na Kosovu, a sliku o njemu mogla je da dobije samo preko medija. (Posle jedne od radionica Helsinškog odbora sa mladim Albancima i Srbima na Kosovu studentkinja iz Beograda priznala je da je na seminar došla sa predrasudama o Albancima, a da je takvo mišljenje stekla u porodici i preko medija.)

Kada se piše o Kosovu, više nego i po jednom drugom pitanju, prisutan je arhaični jezik koji je često dominantan i u novinarskim žanrovima poput vesti i izveštaja. Recimo, nastup Vojislava Koštunice u Hilandaru, Vecernje novosti, opisale su kao davanje kosovskog zaveta sa mnogo emotivnih i mitskih elemenata. „Snažno, uverljivo i obavezujuće odzvanjale su reči koje je juče izgovorio Vojislav Koštunica, dok je stajao u

porti Hilandara, ispod loze svetog Simeona, a nekoliko metara od njegovih moštiju i čudotvorne ikone Bogorodice Trojeručice³⁶.

U štampi se uporno koristi i uvredljivi termin Šiptar za kosovske Albance.

Godinama se sistematski osporava mogućnost stvaranja i opstanka multietničkog društva na Kosovu, a Albanci se predstavljaju kao divljaci, čime se zapravo zloupotrebljava patnja kosovskih Srba nakon 1999.

Mediji, posebno oni sa intelektualnom publikom, to čine tako što samo prenose izjave pripadnika kulturnih, političkih i crkvenih elita, ne dovodeći ih u pitanje, niti im suprotstavljajući drugačije stavove. U redovnoj kolumni u listu *Politika* uticajni komentator i analitičar Ljubodrag Stojadinović u tekstu pod naslovom "Lekcija o porazu" tvrdi: "Albanci ne veruju ni u šta drugo toliko fanatično kao u delotvornost nasilja. Za njih ne postoje nagrada i kazna u političkom i civilizacijskom smislu. Oni su kao uboge žrtve stekli moćne prijatelje, shvatajući svoju ulogu kao savršen nasilnički zaklon."³⁷

Ugledni i uticajni beogradski istoričar Predrag Marković izjavljuje za *Večernje novosti*: „Ni otomanska, ni srpska, ni nekoliko jugoslovenskih država, sem na kratko, nisu uspevali da tamo (na Kosovu – prim. aut.) izgrade stabilno i integrisano društvo. Današnje kolonijalne vlasti najviše podsećaju na turske, po svojoj naklonosti prema Albancima, po ravnodušnosti prema srpskom nasleđu. Džaba je podsećati da je početak rušenja otomanske vlasti na Blakanu bio Albanski ustanak protiv turske države i administracije koji je poslužio kao povod za Prvi balkanski rat. Dakle, albanskom nacionalnom pokretu nije prvi put da ujede ruku koja ga hrani“.³⁸

U tabloidima manipulacija je mnogo očiglednija. Žuta štampa, osim što barata obaveštajnim podacima raznih službi, plašeći stalno stanovništvo (pre svega ono na Kosovu) od narastajućeg terora kosovskih Albanaca. Forsiranje doživljaja mučeništva nekada dobija i razmere najbrutalnije satire i samo zamagljuje realni položaj Srba na Kosovu. Na primer, *Inter-Nacional*, 13. aprila 2004, preko polovine naslovne strane krupnim crvenim slovima donosi naslov "VEŠALI, UBIJALI, KLALI". U produžetku je znatno sitnijim, belim slovima odštampano: "svinje, pse, kokoške". Ilustracija bizarnog naslova je foto-montaža albanskog premijera Fatos Nana i obešene svinje. Kakva je veza između Fatos Nana i obešene životinje? U tekstu na trećoj strani, Nano se optužuje da je lično švercovao oružje na Kosovo za potrebe terorista, dok se na šestoj

³⁶ *Večernje novosti*, (Beograd) 18. septembar 2006.

³⁷ *Politika*, (Beograd) 11. jun 2004.

³⁸ Citirano prema „Mediji - nepromenjena matrica“, Helsinški odbor...

strani piše o tome kako je "pored sistematskog uništavanja srpskih svetina i kuća ubijeno ili unakaženo mnogo domaćih životinja čiji su ostaci nađeni uz srpske kuće. Posebno su s mržnjom ubijane svinje...".³⁹ Gotovo redovno, pred letnju sezonu, tabloidi su preplavljeni naslovima koji sugerišu ofanzivu kosovskih Albanaca na Srbe.

Kroz pisanje o Kosovu posebno se ističe antiamerički i antizapadni stav. Evo šta kažu urednici pojedinih tabloida:

Doko Kesić, glavni urednik lista *Press*:

„(...) Nikoga posebno ne iznenađuju stavovi Luciferove dece Amerikanaca i Britanaca. S tim u vezi najzanimljivija je pojava Slovenije, trenutno predsedavajuća u EU. Njen izaslanik, spodoba koja se odaziva na ime Jelko Kacin, sa šarmom kineskog trgovca dođe pre neki dan u Beograd i ezopovskim jezikom saopšti da bi bilo dobro da Srbija prva prizna državu Kosovo. (...) On je predstavnik iste one zemlje koja hrani šiptarski separatizam već trideset godina, zemlje koja je u Srbija otvorila hiljadu preduzeća, a odlukom svoje vlade nije dozvolila da nijedan srpski dinar uđe u njihovu privredu“. (*Press*, 19. februar 2008)⁴⁰

Dragana Matović, novinarka *Politike*:

"Prvi put u istoriji, kolona izbeglica iz Srbije potražila je utočište u Hrvatskoj. Do pre dva dana znalo se da izbegličke kolone idu uglavnom iz Hrvatske ka Srbiji. Dakle, u subotu, dva dana pošto je zapaljena američka ambasada u Beogradu 'naš američki ambasador' dobio je naređenje iz Vašingtona da ugroženu američku nejač... iz Srbije skloni u zbegove u Hrvatskoj. Konvoj od četrdeset vozila, ne kažu kakvih, ali verovatno ne prikolica i traktora, na kakve smo mi Srbi navikli. (...) Ali nisu svi Srbi divljaci, priznaje to čak i Tači. 'Primitivne reakcije viđene u Beogradu ne mogu se dovoditi u vezu sa srpskim narodom na Kosovu i Metohiji', kaže čovek zvani Zmija. Tačno. I ne dovode se. Primitivne reakcije Beograda dovode se u vezu samo sa albanskim stanovništvom na Kosovu i Metohiji". (*Politika* 27. februar 2008.)⁴¹

Negativni stereotipi duboko su ukorenjeni u populaciji. Novinari, sa veoma malim brojem izuzetaka, na Kosovo odlaze sa tim negativnim stereotipima i emotivnim nabojem, što se oziljno odražava na njihovo izveštavanje o Kosovu. Oni u kosovskom društvu traže isključivo negativne elemente i to prenose srpskom auditorijumu.

³⁹ Isto.

⁴⁰ www.helsinki.org.yu

⁴¹ Isto.

Unutrašnji neprijatelj i govor mržnje

Jezik mrznje u srbijanskim medijima u postoktobarskoj Srbiji nije sveden na nivo incidenta. Naprotiv, markiranje „unutrašnjeg neprijatelja“, širenje neistina o njemu, defamiranje i uvredljiv govor, ostale su bitne karakteristike srbijanske štampe i nakon Petog oktobra. Intenzivne kampanje vode se posebno protiv pripadnika civilnog sektora i političara koji dominantnoj politici prilaze kritički, posebno kada je reč o ratnoj prošlosti, Kosovu, susedima, manjinama, liberalizaciji privrede. Slične kampanje vode se često i protiv pripadnika manjina. U njima učestvuju pre svega, tabloidi, ali su često potpomognuti delom ozbiljnih desničarskih dnevnih listova i magazina. Ove kampanje su samo nastavak nacionalističke propagande i govora mržnje iz devedesetih.

Ono što nas vraća u devedesete jeste i to što taj govor ne prati snažna osuda dominantnih političkih i kulturnih elita, niti se iko udubljavao u analizu da li ovaj govor proizvodi nasilje kod ekstremista. Primeri, u kojima su etiketirani „domaći izdajnici“ bili izloženi i ozbiljnim pretnjama i fizičkim napadima nisu retki.

Najekstremniji primitivizam i jezik mržnje protiv neistomišljenika manifestuje se u kolumnama i komentarima⁴². Pripadnicima bivšeg režima i ikonoma podzemlja, štampa je otvorila svoje stranice da bezgranično napadaju pripadnike alternative. Nasuprot tome, često se kroz novinske tekstove zahteva praćenje, suđenje i hapšenje pojedinih političara ili pripadnika NVO. Takođe se primenjuje praksa „zamene teze“, tako da se predstavnici liberalnog stava proglašavaju ekstremistima i stavljaju u isti koš sa ekstremnim desničarskim i neonacističkim grupacijama.

Govoreći o političkim neistomišljenicima Aleksandar Tijanić, jedan od najuticajnijih ljudi iz sveta medija u Srbiji koji istovremeno, kao direktor nacionalne televizije ima veliku moć da utiče na uređivačku politiku kaže u intervjuu *Večernjim novostima*: „To je društvo koje veruje da je narod glup: da je patriotizam neizlečiva bolest, da je država - a naročito srpska - prevaziđena, da teritorija - a naročito srpska - nije bitna, da je religija - a naročito srpska - mračna, da je ćirilica - a naročito srpska - nepotrebna. Oni su napravili horde za ulični pritisak i sada obilaze redakcije, televizije, promocije, sudove i napadaju sve koji se ne povinuju njihovom ekskluzivnom pravu na fizičko nasilje (...) To će roditi brutalni odgovor druge strane i, nagađam, biće vrelo na

⁴² „Mediji – nepromenjena matrica“...

ulicama Srbije ako bande sakrivene parolama, demokratskim ili patriotskim, krenu u prevaspitavanje građana”.

Profesor univerziteta Svetozar Stojanović, blizak vladinim krugovima i saradnik Dobrice Ćosića, glavnog ideologa "velikosrpskog projekta", sa stranica dnevnog lista *Politika* poručio je da "odavno postoji potreba da neka istraživačka institucija preuzme na sebe sitematsko praćenje, ispitivanje i vrednovanje kompetentnosti i objektivnosti poslenika javne reči, i o tome redovno obaveštava javnost"⁴³. On kaže da "neki domaći opisi i ocene naših prilika već dugo kipte od narcisoidne agresivnosti, ali istovremene provincijalne servilnosti prema odlučujućim spoljnim silama i njihovim diktatima. Na sve strane naričući o tobožnjoj dominaciji ekstremizma u nas, njihovi autori ispoljavaju toliku neuravnoteženost da i njih valja smatrati svojevrsnim metaekstremistima." Stojanović se obraća i uticajnim krugovima na Zapadu sa pitanjem "dokle će se oslanjati prvenstveno na samoprojektivne ocene i predviđanja majušne manjine anacionalnih (sic!) i istovremeno dobrostojećih Srba".

Uticajni nedeljnik *NIN* dopušta sebi tekstove pod naslovom "Ako ideš ženama ponesi bič"⁴⁴ u kome u poznatom maniru devedesetih zahteva suđenje neistomišljenicama (u ovom slučaju predsednicama tri nevladine organizacije), a na teret im stavlja "cinkarenje Haškom Tribunalu", odbranu žrtava ratnih zločina ili pak navodnu izdaju zato što su, kako tvrdi, radile za "razbijače velike Jugoslavije".

Čak i ako zanemarimo sve „autorske“ komentare i vrednosne sudove koje mediji izražavaju o pojedinim ličnostima iz javnog života, ono što ne može da se zaobiđe u analizi jeste plasiranje lažnih informacija i njihove posledice. Ponavljajući laži još iz Miloševićeve propagande, štampa je o pojedinim javnim ličnostima učvrstila sliku kao o stranim špijunima, saradnicima ratnog neprijatelja i učesnicima u raznim „akcijama“ protiv srpskih interesa. Unesrećeni ljudi u ratovima, često sa velikim licnim gubicima, olako uzimaju te medijske „prikaze“ i svoju agresiju neretko usmeravaju na ulici i javnim prostorima ka „ozloglašanim“ ličnostima. To dobija posebno dramatičnu dimenziju kada se u nekim listovima (poput nedeljnika *Tabloid*) objave i privatne adrese anatemisanih pripadnika civilnog sektora.

Mediji sugerišu da su u borbi protiv političke alternative dozvoljena sva sredstva. Kada su tokom referendumske kampanje za novi Ustav Srbije demonstranti sa Kosova pretili ispred beogradskog sedišta Liberalnodemokratske partije, jedne od stranke koja je

⁴³ *Politika*, (Beograd) 20. januar 2004.

bojkotovala referendum, da će ubiti lidera te stranke Čedomira Jovanovića, dnevni list Politika, je dva dana nakon tog događaja napisao da je to bila "provokativna i po mnogo čemu neprimerena akcija", ali istovremeno i "performans mladih sa Kosova" bez obzira na povike "ubićemo Čedu"⁴⁵. S druge strane zagovornici bojkota referenduma, prema Politici, "razaraju zajednicu".

Protiv bliskih saradnika Zorana Đinđića pokrenuto je niz medijskih afera. One su i ostale medijske, jer sudski organi, iako pod velikim političkim uticajem Đinđićevih protivnika i antireformske struje, nikada nisu imale sudski epilog. Međutim, medijske afere, imale su konkretne posledice u javnom i političkom životu Srbije. Sve te afere nisu kreirane zbog iskrene borbe medija, odnosno struktura koje stoje iza njih, protiv korupcije već su bile politički motivisane.

U liberalnim medijima, „domaći izdajnici i korumpirani političari“ marginalizovani su, a eho kleveta odjekuje čak i u njima. Umesto da se uhvate u koštac sa tabloidnom matricom i analiziraju ono što tabloidi pišu, mnogi ozbiljni novinari iz intervjua u intervju troše beskrajno mnogo vremena i prostora na hiljadu puta ponovljena pitanja o klevetama iz tabloida. I kada dobiju odgovore na ta pitanja, ponavljaju ih, kroz pitanja, i u narednim intervjuima, meljući sagovornika u medijskom žrvnju.

Mediji i vizija budućnosti Srbije – zagovaranje antievropske opcije

Još od smene Slobodana Miloševića (2000), Srbija je deklarativno opredeljena za pristupanje evroatlanskim integracijama. Tu orijentaciju, naročito kada je reč o Evropskoj uniji (jer je stav prema NATO znatno rezervisaniji) podržava velika većina građana. Svih tih godina ispitivanja javnog mnjenja pokazuju da članstvo u EU podržava između 65 i 75 posto građana. Međutim, taj evroentuzijazam građana ne dele i mediji, koji, naročito u poslednje dve godine, sve veći prostor ustupaju političkim akterima, analitičarima i sopstvenim komentatorima koji dovode u sumnju tu, po njima, jednostranu orijentaciju Srbije.

⁴⁴ *NIN*, (Beograd) 25. mart 2004.

⁴⁵ Tekst "Razaranje zajednice" u *Politici* (26. oktobar 2006) počinje pasusom: "Kampanja Čedomira Jovanovića za bojkot referenduma o ustavu dobila je preksinoć u Beogradu odgovor u *performansu mladih sa severa Kosova*. Studenti univerziteta u Kosovskoj Mitrovici i podmladak Srpskog nacionalnog veća severnog Kosova vikali su 'ubićemo Čedu', a njegove saveznike u *borbi protiv ustava* (Natašu Mičić, Nenada Čanka, Sonju Biserko, Natašu Kandić i Gorana Svilanovića) *podrugljivo su 'nagradili'* zbog njihove borbe za nezavisno Kosovo".

Sa jačanjem konzervativno-nacionalističkog bloka oličenog u Srpskoj radikalnoj stranci (SRS) i narodnjačkoj koaliciji, Demokratske stranke Srbije (DSS) i Nove Srbije (NS), došlo je do pojačane kritike “politike uslovljavanja” koju, navodno, prema Srbiji vodi Evropska unija, kao eksponent američke politike na kontinentu, i koja se optužuje za otvoreno uplitanje u unutrašnje stvari i odnose, što urušava “nacionalni dignitet i dostojanstvo”.

“Budućnost koju nam nude je naređena budućnost... Ponovo nas usrećuju ideološkim komandama. Nekad su to činile boljševičke birokarate, sada to čine evrobirokrate. Briselski usrećitelji po metodama i postupanju, ne razlikuju se mnogo od nekadašnjih kremaljskih usrećitelja... Nije reč o našem neprihvatanju ograničenog suvereniteta. Ako se ujedinjujemo sa Evropskom unijom, moramo se odricati i nekih sadržaja svog suvereniteta, ali se pri tom, ne možemo odreći svog identiteta i svoje geografske, antropološke, kulturološke, kreativne specifičnosti... Ima, po mom uverenju, dosta i orvelovske ideologije i sovjetskih metoda u sadašnjem stvaranju Evropske unije, koja može biti i sama euroutopija”, kaže uticajni strateg velikosrpskog nacionalizma, poznati književnik Dobrica Ćosić.⁴⁶

Nova antievropska “zvezda” na medijskom nebu Srbije, analitičar Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Miloš Jovanović tumači (po njemu, opravdanu) zlovolju predstavnika aktuelne vlasti, prvenstveno premijera Vojislava Koštunice i njemu bliskog kruga prema evropskim integracijama, koja je, kako on tvrdi, razumljiva za svakom “ko smatra da mi nismo jedini krivci sopstvene nesreće. Svako ko ne zaboravlja u kojoj je meri EU kumovala nesreći i ratovima u ovim krajevima – suludim i pogrešnim priznanjem slovenačke i hrvatske nezavisnosti – ne može sa širokim osmehom na licu govoriti o evropskim integracijama... Neko će reći da je sve to prošlost na koju se ne treba vraćati. Kad bi ovaj stav i uzeli kao ispravan, on ostavlja netaknut problem Kosova i Metohije i ne objašnjava ulogu EU u aktuelnom procesu rešavanja statusa južne srpske pokrajine. Ali Srbija, ne samo zbog prošlosti, već i zbog sadašnjosti ne može imati prema EU isti odnos kao i ostale evropske zemlje.”⁴⁷

Od 2004. godine, kada je Vojislav Koštunica formirao prvu vladu, Srbija praktično usporava svoj evropski kurs, s time što za to pronalazi uvek nove razloge i opravdanja. Najpre su to bili zahtevi Haškog tribunala za isporučivanje najtraženijih optuženika za ratne zločine, u prvom redu, Ratka Mladića, što je u Beogradu

⁴⁶*Večernje novosti*, (Beograd) 9, 10, 11, i 12. jun 2006.

predstavljano kao “ispostavljanje stalno novih i novih zahteva”. Onda je 2006. godine aktuelna postala Crna Gora, odnosno referendum o nezavisnosti te bivše jugoslovenske republike. Iako je od 2000. godine, Evropska unija praktično držala stranu srpske političke elite i, mimo želje crnogorskih vlasti kumovala kreiranju državne zajednice Srbija i Crna Gora, pa potom postavila izuzetno visok referendumski cenzus za osamostaljenje Crne Gore (“za” je moralo da glasa gotovo polovina ukupno upisanih birača plus jedan glas), ipak je nakon uspešnog referenduma o samostalnosti, bujica ružnih reči na račun “briselskih birokrata” izgovorena i ispisana u najjuticajnijim beogradskim medijima. Po opštoj oceni, Đukanovićev “vruć šamar” Beogradu nije bio moguć bez “nesebične asistencije međunarodne zajednice”. Tu gorčinu sažima u uvodnoj kolumni beogradski nedeljničnik NiN, pišući kako je “i ’ najveći skeptik’ iz Brisela, oko crnogorskog referenduma, Havijer Solana, veselo (je) odmahnuo rukom i pozdravio Lipkinu (specijalnog izaslanika EU, na referendumu) lakoću odbacivanja svakog mogućeg prigovora”.⁴⁸ Konačno, kada je 2007. godine na red došlo određivanje statusa Kosova, za glavnog krivca ponovo je označena međunarodna zajednica, Evropska unija i Amerika, na prvom mestu.

Zaključak koji se na osnovu toga nameće je da su svi ti izgovori zapravo bili samo katalizator antizapadnog i antievropskog raspoloženja koje je postepeno postajalo sve otvorenije da bi kulminiralo u prvim mesecima 2008. godine. Naime, iako je u međuvremenu EU obnovila pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), potom ga parafirala i na kraju (krajem aprila 2008) i potpisala, iako Beograd nije ispunio tražene “haške uslove”), kreiranje raspoloženja javnosti ide drugim tokom. Osim što je udvorički odnos prema Rusiji i naročito prema njenom predsedniku Putinu dobijao iracionalne dimenzije (tokom 2007, ruski predsednik je postao počasni građanin u desetak gradova i mesta, svakodnevno je u novinama i zbog najbezazlenijeg povoda objavljivana najmanje po jedna njegova slika, njegove velike fotografije nose se na masovnim skupovima), komentatori i analitičari učestalo podsećaju da Evropa nije jedina opcija za Srbiju. Uz teze da u Srbiji nikada nije sprovedeno jasno referendumsko izjašnjavanje građana o geostrateškoj orijentaciji zemlje, da EU Srbiji stalno ispostavlja nove uslove, da je Srbiji u interesu da podjednako razvija odnose i sa Istokom i sa Zapadom, da su “svetski moćnici” (Amerika i EU) arogantni prema Srbiji, praktično se

⁴⁷ *Politika*, (Beograd) 24. januar 2007.

⁴⁸ *NIN*, (Beograd) “Lakoća ponižavanja Srbije”, 1. jun 2006.

obavljala priprema javnosti za zaokret koji je u krajnjem ishodu i doveo do pada Vlade, do raspolučenosti biračkog tela i do konfuzije u javnosti.

“Srpsko političko telo jasno se podelilo čak i aritmetički, na dve polovine”, piše Branko Milinović, nosilac zvanja saradnika Karnegijeve zadužbine za međunarodni mir u Vašingtonu na prvoj stranici *Politike* (autor se poslednjih godina redovno oglašava u tom glasilu).⁴⁹ Predstavljajući se kao neko ko je već godinama protiv aspiracija Srbije da prisupi Uniji on ne spori ekonomsku probitačnost člansva u najznačajnijoj kontinentalnoj integraciji. Međutim, “osnovni razlog zašto sam protiv jeste zato što pitanje članstva u EU značajno, čak i ključno, utiče na političku destabilizaciju Srbije. Od pitanja oko koga su se skoro svi slagali, Evropa je postala pitanje oko koga se Srbi najviše dele”.⁵⁰

Medijsko kreiranje antievropskog raspoloženja dobilo je na intenzitetu poslednjih meseci i u obrnutoj je proporciji sa briselskim ponudama dobre volje. U komentarima upućenim na evropske adrese ima i puno cinizma i optužbi da Evropa ne razume snagu srpskih emocija (kada je o Kosovu reč). “Zapadne agencije tumače briselski predlog (za potpisivanje SSP – prim. aut.) kao nadoknadu Srbiji za skori gubitak Kosova... ponudu će i najveći evroentuzijasti teško videti kao velikodušnu. Imam predlog za razmišljanje. Ako Oli Ren želi da nam olakša gubitak Kosova, možda bi sa svojim evropskim kolegama mogao da razmisli o sledećoj nadoknadi: katedrala Svetog Pavla u Londonu, Bogorodičina crkva u Parizu, crkva Svetog Petra u Rimu. I, za dobru meru, Eskorijal u Španiji”, piše, u medijskim krugovima veoma uticajna glavna urednica *Politike*, Ljiljana Smajlović.⁵¹ Krajem 2007, i početkom 2008. godine u medijskoj kampanji protiv EU, koja je povremeno nalikovala pozivima na linč, kao glavna medijska meta isturena je Slovenija (od 1. januara 2008. predsedavajuća Evropske unije) i njeni najviši državni funkcioneri. Stalna dopisnica *Politike* iz Ljubljane, Svetlana Vasović Mekina denuncira slovenačku spoljnu politiku i diplomatiju kao bespogovorne poslušnike Vašingtona. U *Politici* (24. januara, 2008) objavljen je transkript poverljivog razgovora političkog direktora Mitje Drobniča sa Danijelom Fridom i drugim funkcionerima Stejt departmenta, vođen u Vašingtonu u decembru 2007. Razgovor koji se odnosio na koordinaciju EU i SAD oko proglašenja nezavisnosti Kosova objavljen je pod naslovom “Vašington diktira, Evropa statira”.⁵² Indikativno je, međutim, da je to “otkriće” dan pre

⁴⁹ *Politika*, (Beograd) “Glas protiv pregovora sa EU”, 17. april 2008.

⁵⁰ *Isto*.

⁵¹ *Politika*, (Beograd) 4. januar 2008.

⁵² *Politika*, (Beograd) “Vašington diktira, Evropa statira”, 24. januar 2008.

nego što se pojavilo u uticajnom beogradskom dnevniku, postavljeno na sajt Vlade Republike Srbije.

Svetlana Vasović Mekina koja i posle pada Slobodana Miloševića izveštava iz Slovenije na način na koji se u beogradskim medijima Slovenija tretirala u bivšoj zajedničkoj državi, podrugljivo, cinično i uvredljivo piše o slovenačkim državnim funkcionerima, Janezu Drnovšku (dok je bio živ), Dimitriju Rupelu, Janezu Janši, Jelku Kacinu... Ona je veoma produktivna i često piše uredničke komentare koji se ne odnose samo na Sloveniju, pa je tako na dan, kada su svi štampani mediji objavili izveštaje iz Luksemburga o potpisivanju sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, ona u *Politici* objavila kolumnu pod naslovom "Potpis na (ne)sporazum", u kojoj, svodeći reakcije domaće javnosti na potpisivanje SSP, postavlja retoričko pitanje "je li to (Sporazum) blagoslov, ili prurušeno prokletstvo!". Autorka je inače, osim u *Politici*, dobila i godišnju nagradu Udruženja novinara Srbije (nekada poznatog kao "državno") za 2007. godinu.

Povodom ovog dokumenta koji po prvi put uopšte, uspostavlja ugovorni odnos između Srbije i Evropske unije, medijska scena je gotovo šizofrena. Osim što većina tabloida na njemu "oštri zube" (*Kurir* je izveštaj o tome doneo pod naslovom "Prodaja" i nadnaslovom "Raduju se srpske svinje", iznad fotografije na kojoj su potpisnoici predsednik Srbije Boris Tadić i vicepremijer Božidar Đelić, većina, u ime navodne objektivnosti i neutralnosti, u podjednako meri prenosi pozitivna i negativna mišljenja o njemu.